

Libris .RO

Rutger Bregman este unul dintre cei mai importanți tineri gânditori din Europa. Acesta a publicat patru cărți de istorie, filosofie și economie. Cartea sa *Istoria progresului* a câștigat Premiul belgian Liberales pentru cea mai bună carte de nonficțiune în 2013, Bregman fiind nominalizat de două ori pentru prestigiosul Premiu al Presei Europene pentru activitatea sa jurnalistică de la *The Correspondent*. Ediția olandeză a cărții *Utopie pentru realiști* (Editura Litera, 2020) a devenit bestseller național și a declanșat o mișcare a veniturii de bază care a apărut pe prima pagină a ziarelor internaționale. Scrierile sale au fost prezentate în *Washington Post*, *The Guardian* și la BBC.

Rutger Bregman

Homo Sapiens

O istorie plină de speranță

• Traducere din limba neerlandeză de
OVIDIU ACHIM și ELENA-SIMONA IUREA

LITERA

București
2020

CUPRINS

Prolog	11
1. Un nou realism	18
2. Adevăratul împărat al muștelor	35
Partea I	
Statul primitiv	
3. Evoluția Lui <i>Homo Puppy</i>	60
4. Colonelul Marshall și soldații care refuză să tragă cu arma	82
5. Blestemul civilizației	99
6. Misterul de pe Insula Paștelui	116
Partea a II-a	
După Auschwitz	
7. În subsolurile Universității Stanford	139
8. Stanley Milgram și aparatul cu electroșocuri.....	155
9. Moartea lui Catherine Susan Genovese	173
Partea a III-a	
De ce fac rău oamenii buni	
10. Cum orbește empatia	192
11. Cum corupe puterea	210

12. Cu ce a greșit Iluminismul? 226

Partea a IV-a

Noul realism 235

13. Puterea motivației intrinsece 246

14. *Homo Ludens* 260

15. Așa arată o democrație adevărată 274

Partea a V-a

Celălalt obraz 293

16. La un ceai cu teroriștii 298

17. Cel mai bun remediu împotriva urii,
a rasismului și a prejudecăților 318

18. Când soldații au ieșit din tranșee 333

Epilog 345

Mulțumiri 361

Surse 363

PROLOG

În seara de dinaintea izbucnirii celui de-al Doilea Război Mondial, comandantul armatei britanice era profund îngrijorat. Londra se afla într-un pericol iminent. Orașul era, potrivit unui anume Winston Churchill, obiectivul cel mai vizat din întreaga lume, o vacă grasă, scumpă, legată în lanț, cu scopul de a ademeni prădătorul.¹

Cine era prădătorul? Adolf Hitler. Dacă populația avea să cedeze sub teroarea bombardierelor lui, s-ar fi zis cu Marea Britanie. „Traficul se va opri, oamenii străzii vor striga după ajutor, iar orașul se va scufunda într-un haos total“, se temea un general britanic.² Milioane de cetățeni ar ceda psihic. Armata nici măcar nu ar mai ajunge să treacă la luptă, pentru că ar trebui să țină în frâu masele isterice. Churchill preconiza că cel puțin trei, patru milioane de locuitori ai Londrei s-ar fi refugiat în alte regiuni.

Cine voia să afle ce nenorocire plutea în aer nu trebuia decât să răsfoiască *Psihologia mulțimilor*. Autorul francez, Gustave Le Bon, a fost unul dintre cei mai mari învățați ai timpurilor sale. Hitler îi citise cartea din scoarță în scoarță, la fel și Mussolini, Stalin, Churchill sau Roosevelt.

Le Bon explică amănunțit ce se întâmplă cu oamenii în situații de criză. Aproape instantaneu, scrie el, omul coboară „câteva trepte bune pe scara civilizației“.³ Cum se răspândesc panica și violența, adevărata noastră natură iese la iveală.

Pe 19 octombrie 1939, Hitler i-a pus la curent pe generalii săi cu planul de atac. „Nemiloasa intrare a forțelor aeriene germane (*Luftwaffe*)“, spunea el, „cu scopul de a zdrobi voința

britanicilor de a opune rezistență, poate urma și va urma la un moment dat.”⁴

Britanicii se temeau că era deja prea târziu. Ba chiar s-a luat în considerare săparea unor adăposturi în subteranul Londrei, dar planul a fost în cele din urmă abandonat. Oamenii, paralizați de teamă, nu și-ar mai fi revenit niciodată. În ultimul moment, s-au ridicat câteva spitale psihiatrice de campanie, în afara orașului, pentru a putea primi primele victime.

Atunci a început.

Pe 7 septembrie 1940, 348 de bombardiere germane au survolat Canalul Mânecii. Era vreme frumoasă și mulți londonezi ieșiseră afară, așadar, când la 16:43 sirenele au început să urle, toți și-au îndreptat privirea spre cer.

Acea zi de septembrie va intra în istorie drept „Sâmbăta neagră”, iar ce a urmat după aceea drept „The Blitz”. Timp de nouă luni, numai peste Londra au căzut mai mult de 80 000 de bombe. Cartiere întregi au fost spulberate. Un milion de clădiri au fost afectate sau complet distruse și peste 40 000 de oameni și-au pierdut viața.

Cum au reacționat britanicii? Ce s-a întâmplat când țara a fost bombardată luni întregi? Oamenii au devenit isterici, abrutizați sau chiar mai rău?

Voi începe mai întâi cu lucrarea unui psihiatru canadian.

În octombrie 1940, dr. John MacCurdy se afla la volanul mașinii sale, prin partea de sud-est a Londrei. Vizita un cartier sărac ce fusese lovit crunt de bombardamente, ce lăsaseră în urmă numai cratere și ruine. Dacă exista un loc unde oamenii ar fi trebuit să se panicheze, cu siguranță acela trebuie să fi fost.

La scurt timp după ce alarma care anunța un raid aerian s-a declanșat, psihiatrul a fost martorul unei imagini tulburătoare.

Copiii continuau să se joace nestingheriți, clienții comercianților își vedeau de cumpărături, un polițist dirija plictisit traficul, în timp ce bicicliștii sfidau moartea

și regulile de circulație. Nimeni, din ce am putut vedea, nu a ridicat privirea spre cer.”⁵

Cine va citi despre Blitz, va descoperi numeroase descrieri ale liniștii stranii ce s-a coborât peste Londra. Un jurnalist american a intervievat un cuplu de britanici chiar în bucătăria acestora. În timp ce ferestrele se zgâlțâiau, cei doi își savurau liniștiți ceaiul. Jurnalistul i-a întrebat dacă le-a fost teamă. „A, nu. Și dacă ne-ar fi fost, la ce ne-ar fi ajutat?”⁶

Aceste lucruri atrăgeau atenția asupra faptului că Hitler nu ținuse cont de caracterul tipic al britanicilor. *Impasibilitatea* lor. Umorul sec al proprietarilor de magazine care așezau pancarte în fața ruinelor ce fuseseră cândva afacerile lor, cu mesajul: „MAI DESCHIS DECÂT DE OBICEI”. Proprietarul unui pub s-a folosit în mod ingenios de situația dezastruoasă, afișând următorul mesaj: „NU MAI AVEM FERESTRE, DAR AVEM BĂUTURI EXCELENTE. VĂ INVITĂM SĂ LE GUSTAȚI.”⁷

Britanicii îndurau bombardamentele forțelor aeriene germane la fel cum îndurau și întârzierile trenului. Erau deranjate, dar se putea trăi cu ele. Și dacă tot am adus vorba despre trenuri, trebuie menționat că acestea au circulat conform programului obișnuit în toată perioada Blitzului, iar deteriorarea economiei nu s-a resimțit semnificativ. Mai afectată a fost producția de război a Marii Britanii în aprilie 1941, în a doua zi de Paște, când toți britanicii au avut zi liberă.⁸ După câteva săptămâni se vorbea despre bombe germane ca despre vreme. „A fulgerat cam mult azi, nu?”⁹ Un observator american nota că „englezii se plictisesc mai repede decât oricine altcineva” și aproape nimeni nu mai căuta adăpost.¹⁰

Dar cum rămâne cu daunele psihologice? Acele milioane de victime traumatizate despre care avertizaseră experții? Erau de negăsit. Sigur că exista tristețe și furie. Evident că moartea celor dragi s-a deplâns profund. Dar spitalele psihiatrice de campanie au rămas goale. Ba mai mult, sănătatea psihică a britanicilor se îmbunătățise. Consumul de alcool se diminuase. S-au sinucis mai puțini oameni atunci, decât în vremuri de pace. După război, mulți britanici chiar tânjeau după Blitz,

când toată lumea se ajută și nu mai conta dacă erai de stânga sau de dreapta, sărac sau bogat.¹¹

„Societatea britanică era în multe privințe mai unită datorită Blitzului“, scria mai târziu un istoric britanic. „Hitler a fost dezamăgit.“¹²

În practică, toate previziunile celebrului psiholog Gustave Le Bon se dovediseră departe de teorie. Situația precară nu a scos la suprafață tot ce era mai rău în oameni, ci partea bună a acestora. Ba chiar s-a întâmplat ca poporul britanic să urce câteva trepte pe scara civilizației. „Curajul, umorul și prietenia omului de rând“, scria o jurnalistă americană, „se păstrează, în mod surprinzător, pe fondul acestui coșmar.“¹³

Efectele pozitive neașteptate ale bombardamentelor germane au condus la o nouă discuție pe plan militar. Marea Britanie deținea o flotă proprie de bombardiere, iar întrebarea era cum puteau Forțele Aeriene Regale să le folosească împotriva dușmanului?

În mod straniu, în ciuda experienței trăite, experții militari britanici credeau în continuare că starea de spirit a unui popor putea fi nimicită. Cu bombardamente. Sigur, poate că nu a funcționat cu poporul britanic, care era un caz aparte. Nici un alt popor de pe lumea asta nu era înzestrat cu la fel de multă tărie de caracter și luciditate. Germanii, pe de altă parte, nu ar fi suportat „nici un sfert“ din bombardamente, potrivit experților. Dușmanului îi lipsea oricum „reziliența psihologică“.¹⁴

Acești experți primeau sprijin din partea lui Frederick Lindemann, cunoscut și ca lord Cherwell, prieten la cataramă cu Churchill. Într-unul dintre puținele sale portrete, ne este dat să vedem un om înalt, cu melon, baston și o privire de gheață.¹⁵ În timpul discuțiilor aprinse despre forțele aeriene, Lindemann și-a susținut ferm poziția. Bombardarea funcționează. Și, la fel ca Gustave Le Bon, nu avea prea multe așteptări de la oamenii de rând, pe care îi considera ușor de speriat și lași.

Pentru a-și susține punctul de vedere, Lindemann a trimis o echipă de psihiatri în Birmingham și Hull, două orașe care fuseseră îndelung bombardate. La scurt timp, cercetătorii au intervievat sute de oameni care își pierduseră casa în timpul Blitzului.¹⁶ S-au interesat despre cele mai mici detalii – de la „numărul de halbe băute până la numărul de aspirine cumpărate“.¹⁷ Câteva luni mai târziu, Lindemann a primit raportul final. Concluzia era scrisă cu litere mari pe prima pagină:

„NU EXISTĂ NICI O DOVADĂ DE SLĂBIRE A MORALULUI“.¹⁸

Dar ce a făcut Frederick Lindemann când a aflat această informație categorică? A ridicat din umeri. El hotărâse deja că bombardarea funcționează de minune și nu avea de gând să revină asupra hotărârii sale.

Drept urmare, Lindemann i-a trimis un memoriu lui Churchill, în care a scris cu totul altceva decât în raportul primit:

Cercetările par să demonstreze că, atunci când cuiva îi este distrusă casa, moralul acestuia va avea grav de suferit. Oamenii par să fie mai afectați de asta decât de pierderea unui prieten sau a familiei. [...] Putem provoca o pagubă de zece ori mai mare în fiecare din cele mai importante 58 de orașe germane. Nu începe îndoială că acest lucru va distruge starea de spirit a poporului.¹⁹

Astfel, problema eficienței bombardamentelor a fost soluționată. „Mirosea a vânătoare de vrăjitoare“, scria la un moment dat un istoric.²⁰ Cercetători meticuloși, care pledau împotriva bombardării populației germane, au fost destituiți pe motiv că erau lași. Colaboraționiști.

Fanaticii erau de acord asupra unui lucru: germanii trebuiau să fie și mai aspru combătuți. Churchill a dat undă verde, iar infernul s-a dezlănțuit deasupra Germaniei. Până la final, în timpul acestor bombardamente au murit de zece ori mai mulți oameni decât în timpul Blitzului. În Dresda au murit, într-o singură noapte, mai mulți bărbați, femei și copii decât în toată Londra pe durata războiului. Mai mult de jumătate

din orașele germane au fost distruse. Țara devenise un uriaș morman de ruine fumegânde.

Între timp, o mică parte din forțele aeriene Aliate era alocată bombardării obiectivelor strategice, cum ar fi fabricile sau podurile. Până în ultimele luni de război, Churchill a rămas întru totul convins de ideea că bombardamentele asupra civililor erau cel mai bun lucru pentru a zdrobi moralul german. În ianuarie 1944, a primit o înștiințare de la Forțele Aeriene Regale care informa: „Cu cât bombardăm mai mult, cu atât rezultatul este mai satisfăcător“.

Premierul a subliniat acest enunț cu celebrul său stilou roșu.²¹

Așadar, bombardamentele din Germania au avut efectul scontat?

Aș vrea să încep din nou cu lucrarea unui remarcabil psihiatru. Începând din iulie 1945, dr. Friedrich Panse a intervievat aproape 100 de germani care își pierduseră casa. „După ce s-a întâmplat, am simțit o explozie de energie și mi-am aprins o țigară“, povestea unul dintre ei. Atmosfera de după atac era „ca după un război pe care nu îl câștigasem“, remarca altcineva.²²

Nici nu putea fi vorba despre vreo panică generală. Dimpotrivă. Localnicii din zonele care tocmai fuseseră bombardate se simțeau chiar ușurați. „Ajutorul venit din partea vecinilor a fost incredibil“, nota Panse. „Având în vedere severitatea și durata impactului psihologic, comportamentul populației a fost unul remarcabil de echilibrat și disciplinat.“²³

Aceeași imagine reiese din rapoartele agenției de informații Sicherheitsdienst, care își monitoriza îndeaproape propriul popor. După bombardamente, părea că toți se ajutau între ei. Scoteau victimele dintre dărâmături, stingeau focurile. Membrii Tineretului Hitlerist alergau dintr-o parte în alta pentru a-i ajuta pe răniți și pe cei rămași fără adăpost. Un magazin de legume chiar a afișat în glumă o pancartă pe care scria: „AICI VINDEM UNT DE CATASTROFĂ!“²⁴

(Bine, chiar și în acest caz, umorul britanic era mai bun.)

La scurt timp după capitularea Germaniei, în mai 1945, o echipă de economiști Aliați a vizitat țara învinsă. Ministerul

american al Apărării i-a însărcinat cu analizarea efectelor provocate de bombardamente. Mai presus de orice, americanii erau interesați să afle dacă folosirea acestei arme era o tactică eficientă pentru câștigarea războaielor.

Concluziile specialiștilor au fost dezamăgitoare: bombardamentele asupra civililor fuseseră un fiasco. Economia germană de război devenise în felul acesta poate chiar mai puternică, motiv pentru care războiul durase mai mult. Între 1940 și 1944 producția germană de tancuri a crescut cu un factor de nouă. Cea a avioanelor de luptă cu un factor de 14.

La aceeași concluzie a ajuns și o echipă de economiști britanici.²⁵ În cele 21 de orașe distruse pe care le-au analizat, producția crescuse mai *repede* decât într-un grup de control format din 14 orașe care nu fuseseră bombardate.

„Începem să ne dăm seama“, scria un economist american, „că ne-am confruntat cu una dintre cele mai mari, poate chiar cu cea mai mare eroare de calcul a războiului.“²⁶

Ceea ce mi se pare cu adevărat fascinant este că toți marii jucători au făcut aceeași greșală.

Hitler și Churchill, Roosevelt și Lindemann – au răspândit încetul cu încetul imaginea omului din viziunea lui Gustave Le Bon, psihologul care a afirmat că nivelul de civilizație al oamenilor nu este decât un înveliș subțire. Erau convinși că raidurile aeriene ar fi putut spulbera într-o clipă acel înveliș. Dar cu cât bombardau mai mult, cu atât învelișul se dovedea mai gros. În cele din urmă, se pare că pielița subțire era, de fapt, o bătătură.

Și totuși, experții militari au ajuns cu greu la această concluzie. 25 de ani mai târziu, americanii au lansat de trei ori mai multe bombe asupra Vietnamului decât asupra Germaniei în cel de-al Doilea Război Mondial.²⁷ A fost un eșec și mai mare. Chiar și când dovezile sunt evidente, avem tendința să le negăm. Până în ziua de azi, mulți britanici cred că reziliența de care au dat dovadă în timpul Blitzului s-a datorat unor calități unice, specifice lor.

Dar calitățile acelea nu sunt specifice britanicilor. Sunt calități specifice tuturor oamenilor.

1. UN NOU REALISM

1

Aceasta este o carte despre o idee radicală.

Este o idee care îi neliniștește de mult pe marii conducători ai lumii. O idee negată de religii și ideologii, ignorată de buletinele de știri și eliminată din documentele istorice.

În același timp, este o idee validată de aproape toate domeniile științei. Dovedită de evoluție și integrată în viața de zi cu zi. O idee care este atât de strâns legată de natura umană, încât nici măcar nu mai băgăm de seamă că există.

Dacă am avea curajul să o luăm în serios, atunci ar deveni clar că ideea aceasta poate dezlănțui o revoluție. Poate da societatea peste cap. Dacă vei ajunge să fii conștient de ea, va fi chiar ca un medicament care îți întunecă mintea și nu vei mai putea niciodată să privești lumea cu aceiași ochi. Îți schimbă viața.

Așadar, despre ce idee radicală este vorba?

Aceea că, în fond, majoritatea oamenilor sunt buni.

Nu cunosc pe nimeni care să explice ideea mai bine decât Tom Postmes, profesor de psihologie socială la Universitatea din Groningen, Țările de Jos. De mulți ani, el le pune studenților săi aceeași întrebare:

Un avion aterizează de urgență. La impactul cu solul, aeronava se rupe în trei bucăți. Cabina se umple de fum. Toți pasagerii își dau seama că trebuie să părăsească avionul. Ce se întâmplă?

• Pe planeta A, pasagerii se interesează dacă ceilalți sunt în regulă. Persoanele care au nevoie de ajutor sunt prioritare. Oamenii sunt gata să își dea viața, până și pentru străini.

• Pe planeta B, fiecare se preocupă de el însuși. Panica generală se instalează, iar oamenii se îmbrâncesc și se lovesc. Copiii, bătrânii și persoanele cu dizabilități sunt călcate în picioare.

Întrebare: noi pe ce planetă trăim?

„Estimez că 97% sunt de părere că noi trăim pe planeta B“, spune Postmes. „Dar, în realitate, ne aflăm aproape tot timpul pe planeta A.“¹

Nu contează pe cine întrebi. Oameni de stânga sau de dreapta, săraci și bogați, oameni fără educație și oameni culti – toți fac aceeași eroare de judecată. „Studenții din primul an nu își dau seama de asta, nici cei din anul trei, nici studenții la master, nici mulți dintre specialiști, incluzându-i și pe experții în dezastre“, se lamentează Postmes. „Nu ține de cercetare. Acest lucru a fost dovedit încă din timpul celui de-al Doilea Război Mondial.“

Până și cele mai renumite dezastre s-au petrecut pe planeta A. Să luăm, spre exemplu, scufundarea Titanicului. Dacă ai văzut filmul, probabil crezi că toți cei de la bord au intrat în panică (în afară de cei din cvartetul de coarde). Dar nu a fost așa, nu s-au împins și nu s-au bruscat. Un martor a relatat că nu a existat nici un „semn de panică sau de isterie“, „nici un strigăt de groază și nici un fel de agitație“.²

Să ne gândim la 11 septembrie 2001. Mii de oameni au coborât răbdători scările Turnurilor Gemene, chiar dacă știau că viața lor era în pericol. Le-au făcut loc pompierilor și răniților să treacă. „Oamenii chiar își spuneau unii altora: «Nu, te rog, tu primul», își amintea mai târziu una dintre victime. „Nu-mi venea să cred că, în clipele acelea, oamenii aveau puterea să spună: «Te rog, ia-o înainte». Era de neimaginat.“³

Faptul că oamenii sunt egoiști, panicați și agresivi de la natură este un mit care persistă și în zilele noastre. Este ceea ce biologul Frans de Waal numește „teoria furnirului“⁴, care

aseamăna civilizația cu o foaie subțire de lemn ce va crăpa la cea mai mică atingere. De fapt, este tocmai invers: în timpul bombardamentelor, la fel ca în timpul dezastrelor provocate de inundații, ceea ce e mai bun în noi iese la suprafață.

Pe 29 august 2005, uraganul Katrina s-a dezlănțuit în New Orleans. Digurile construite să protejeze orașul au cedat, așa că 80% dintre gospodăriile au fost inundate, iar cel puțin 1 836 de oameni au murit. A fost cel mai mare dezastru natural din istoria Statelor Unite.

În perioada aceea, ziarele dădeau știri despre violuri și schimburi de focuri în New Orleans. Circulau povești terifiante despre bande de hoți care umblau să jefuiască și despre un lunetist care ataca elicopterele de salvare. Pe stadionul Superdome, cel mai mare spațiu transformat în adăpost, nu mai puțin de 25 000 de oameni stăteau claie peste grămadă, fără electricitate, fără apă. Jurnaliștii au publicat știri despre doi bebeluși care au fost găsiți cu gâturile tăiate și o fetiță de numai șapte ani, violată și ucisă.⁵

Șeful departamentului de poliție declara că anarhia pune stăpânire asupra orașului încet, dar sigur. Guvernatorul Louisianei se temea de același lucru. „Ce mă înfurie cel mai tare“, spune ea, „este că astfel de dezastre scot la iveală, adesea, tot ce e mai rău din oameni.“⁶

Această concluzie a făcut înconjurul lumii. Istoricul Timothy Garton Ash scria în ziarul britanic *The Guardian* ce gândeau majoritatea:

Elimină elementele de bază ale unei vieți ordonate și civilizate – hrana, adăpostul, apa potabilă, un minim de siguranță personală – și ne vom întoarce în decurs de câteva ore la starea naturală a omului din viziunea hobbesiană, un război al tuturor împotriva tuturor. [...] Unii vor deveni îngeri pentru un timp, dar cei mai mulți se vor transforma în maimuțe.

Regăsim așadar, în toată splendoarea sa, „teoria furnirului“. New Orleans a provocat o mică fisură, după cum spunea Garton Ash, „în învelișul subțire de la suprafața magmei clocotitoare a naturii umane“.⁷

Abia după câteva luni, când jurnaliștii plecaseră deja, apele se retrăseseră, iar ziarele găsiseră alte subiecte fierbinți, oamenii de știință au descoperit ce se întâmplase cu adevărat în New Orleans.

Zgomotul împușcăturii unui așa-zis lunetist s-a dovedit a fi, de fapt, o defecțiune la valva unui rezervor de combustibil. Pe stadionul Superdome muriseră șase oameni: patru din cauze naturale, unul de o supradoză, iar altul își luase viața. Șeful poliției a trebuit să recunoască public că autoritățile nu înregistraseră nici un fel de plângere cu privire la vreo crimă sau vreun viol. Au existat, într-adevăr, multe jafuri, dar autorii erau, în principal, membri ai unor grupuri care cooperau pentru a supraviețui, uneori chiar și cu poliția.⁸

Cercetătorii de la Disaster Research Center din cadrul Universității din Delaware au ajuns la concluzia că „în circumstanțe imprevizibile, majoritatea oamenilor aveau un comportament prosocial“.⁹ O adevărată flotă de bărci a venit tocmai din Texas pentru a salva cât mai mulți oameni din calea apelor. Sute de civili voluntari au format echipe de salvare, cum ar fi „Haiducii lui Robin Hood“: 11 prieteni care adunau alimente, haine și medicamente de pe unde se putea și le împărțeau celor care aveau nevoie.¹⁰

Pe scurt, orașul nu era stăpânit de egoism și de anarhie, ci de curaj și de spirit caritabil.

Katrina a confirmat studiile științifice despre reacția oamenilor la dezastru. Disaster Research Center a stabilit încă din 1963, prelucrând date din peste 700 de studii de teren, că haosul total nu se instalează niciodată în cazul unui dezastru. Nu e niciodată „fiecare pentru el“. Infraționalitatea – crime, furturi, violuri – scade de cele mai multe ori. Oamenii își păstrează calmul, nu intră în panică și acționează cu rapiditate. „Și chiar dacă au loc multe jafuri“, observă unul dintre cercetători,